

Százéves a miskolci Herman Ottó Múzeum

A Herman Ottó Múzeum 1999-ben ünnepli alapításának 100-ik évfordulóját. Az intézmény 1962-től a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei önkormányzati fenntartású múzeumi szervezet központja. 16 múzeum, emlékhely és kiállítóhely tartozik szakmai-gazdasági irányítása alá, úgymint a *tokaji, szerencsi, forrói, putnoki, sátoraljaújhelyi és mezőkövesdi tájmúzeumok*, a széplalmi *Kazinczy Emlécsarnok*, a lillafüredi *Herman Ottó Emlékház* és a *Diósgyőri Vár* szomszédságában lévő *Déryné-ház*, mint emlékhelyek. Továbbá két galéria és egy szakgyűjtemény: *Sárospataki Képtár*, putnoki *Holló László Galéria*, a mezőkövesdi *Mezőgazdasági Gépek Múzeuma*. Kiállítóhelyként üzemel a *Diósgyőri Vár*, a *Kékedi- és a Páncsi Kastély* és az ősi *Papszeri múzeum-épület* Miskolcon, amelyben 4 állandó kiállítás várja az érdeklődőket.

A múzeum rangja, a magyar múzeumügyben elfoglalt helye, betöltött szerepe mindenekelőtt gyűjteményei és szakalkalmazottai tudományos tevékenységének eredményei alapján minősíthető. A Herman Ottó Múzeum gyűjteményi raktáraiban több mint félmillió egyedileg nyilvántartott műtárgy található. Az ásvány- és kőzetgyűjtemény Kárpát-medencei anyaga a legteljesebbnek tekinthető hazánkban. A régészeti kollektívó pedig – amely különösen az autópálya-feltárások révén fejlődött dinamikusan – nagyságát tekintve a második legnagyobb az országban. A képzőművészeti gyűjtemény olyan anyaggal rendelkezik, amelyből a magyar nemzeti festészet története hiányosságok nélkül bemutatható Mátyóki Ádámtól az 1940-es évek végéig. Hasonló feladatra csak a Magyar Nemzeti Galéria vállalkozhat saját gyűjteményeiből. A numizmatikai gyűjtemény a harmadik-negyedik legjelentősebb, s ami különösen figyelemreméltó az, hogy egyik kiemelkedő anyagegyüttese az ókori éremgyűjtemény. A néprajzi-történeti és irodalomtörténeti gyűjtemények alapján véve lokális jelentőségűek, de mindegyik tartalmaz olyan részegységeket, amelyek mindenképpen országos jelentőségűek. Így a matyótság népművészetét reprezentáló textil- és viseletgyűjtemény, vagy az észak-magyarországi üveghuták és kőedénygyárak termékei.

A tudományos feldolgozó tevékenység az 1950-es évektől tölt be meghatározó szerepet a múzeum életében. Ezt megelőzően csak egyetlen szakképzett munkatársa volt az intézménynek, amely néhány évkönyvet és kiállítási katalógust jelentetett meg csupán. 1955-ben indult útjára *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, majd 1957-ben a *Herman Ottó Múzeum Évkönyve* című napjainkig évenkénti rendszerességgel megjelenő periodika. Mellettek egy-egy korszak igényeihez igazodva, több más sorozat is született, amelyek rövidebb-hosszabb életűnek bizonyultak (*Néprajzi Kiadványok*, *Borsodi Kismonográfiák*, *Documentatio Borsodiensis* stb.) Ha a kiadványokat számba vesszük, akkor megállapítható, hogy az utóbbi két és fél évtizedben 200 kötetet jelentetett meg az intézmény. E monográfiák, tanulmánykötetek elsősorban a múzeum munkatársainak kutatási eredményeit tették közzé. Napjainkban három múzeumi periodika, az *Évkönyv*, az *Officina Musei* és a *Topographia Mineralogica Hungariae* lát évenkénti rendszerességgel napvilágot. Ezek a cserekapcsolatok révén 150 hazai és 100 külföldi múzeum, kutatóhely könyvtárába jutnak el, csereanyaggal gazdagítva a Herman Ottó Múzeum könyvtárát, amely több mint 100 ezer kötetes és az elmúlt években olyan jelentős gyűjteményekkel is gyarapodott, mint Gunda Béla és Wellman Imre könyvtára.

A vázlatosan bemutatott mai múzeumi kép kialakulását is nyomon követhetjük majd azon a kiállításon, mely a Herman Ottó Múzeum centenáriumi rendezvénysorozatában 1999 májusában nyílik Miskolcon. Az elmúlt évszázadra visszatekintve 6 nagy korszak határozható meg a miskolci közgyűjtemény történetében. Az első az alapítástól 1918-ig tart, amikor a múzeum egyesületi közgyűjtemény volt és a fennmaradásáért folytatott küzdelmet. A második szakaszban 1918–1949 között Miskolc városa és Borsod vármegye közösen tartotta

fenntartó a múzeumot, amely ekkor vette birtokba teljes egészében az Avas hegy alatt álló egykori református iskola teljes egészét. 1950–1962 között, az államosítást követően a múzeum központi irányítás alá került és a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja utasításainak megfelelően végezte tevékenységét. Az 1953-tól már Herman Ottó Múzeumnak nevezett intézmény tevékenységi köre az 1950-ben létrejött Borsod-Abaúj-Zemplén megye Hernádtól nyugatra eső területeire terjedt ki, a keleti részeken a sárospataki múzeum látta el a feladatokat. A Herman Ottó Múzeum történetének negyedik korszaka az intézmény megyei fenntartásává válásával (1963) kezdődik, amikor – az országban egységesen – létrejött a megyei múzeumi szervezet, melynek súlyos elhelyezési gondjai oldódtak meg, amikor 1973-ban a gyűjtemények egy része és az igazgatóság a Megyei Könyvtár megüresedett épületébe költözött.

1973–1989 a Herman Ottó Múzeum eddigi történelmének fénykora. Szabadfalvi József igazgatósága idején kiteljesedett a megyei múzeumi szervezet, szakmai-tudományos eredményei alapján nemzetközi hírűvé vált a Herman Ottó Múzeum. Az utolsó periódusban, önkormányzati tulajdonba kerülve, a múzeum az útkeresés jegyében végezte tevékenységét. A finanszírozásból fakadó kettősség, a megváltozott körülmények szinte napi feladattá tették a szakmai munka szponzorálását, ugyanis a fenntartó által nyújtott költségvetés pusztán a munkabérek és a fenntartási költségek kifizetését teszi lehetővé.

A Herman Ottó Múzeum történetének főbb korszakaiban a szakmai, tudományos és közművelődési tevékenység jellemző jegyei is jól megragadhatók. Miskolc város múzeuma – amelyet 1953-ig *Borsod-Miskolczi Múzeumnak* neveztek – a polgárság lelkesedésének köszönhetette megszületését. A városban a kiegyezés után erős közművelődési mozgalom bontakozott ki, mely a *Borsod-Miskolczi Közművelődési Egyesület* megalakulásához vezetett 1893-ban. Az egyesület rövidesen *Közművelődési és Múzeumi Egyesülett* bővült azzal a céllal, hogy a polgárság művelődésének elősegítésén túl könyvtárat, képtárat és múzeumot is alapítson. A Múzeumi Egyesület 1899 elején döntött a *Borsod-Miskolczi Múzeum* megalapításáról, amely az Avas alatti régi, református iskola néhány termét vehette birtokba. A várakozáson felüli közadakozás eredményeként egy év alatt annyi műtárgy gyűlhetett össze, hogy 1902 októberében már megnyílhatott az első kiállítás, amelynek szenzációja az a mamutagyar volt, amelyet a MÁV fűtőház építésekor találtak 1900-ban. Hosszúsága 338 cm volt, mindmáig a Magyarországon előkerült leghosszabb lelet. A kiállítás sikere újabb és újabb adományozásra ösztönzött. Ezek közül mindenképpen Mezőkövesd város és Megegyász község felajánlása volt a legjelentősebb. A matyó főváros egy matyó szoba teljes berendezésével, Megegyász pedig a templom bővítése során lebontott 1735-ből származó festett mennyezetdeszkákkal gazdagította a múzeumot.

1907-ben döntő fordulat következett be a már 5 termet elfoglaló intézmény életében. Ekkor választották meg múzeumőrnek a kiváló numizmatikust *Leszih Andort*, aki egészen 1949-ig betöltötte ezt a tisztet és az egyetlen fizetett alkalmazott volt. Leszih egy olyan programot fogadtatott el a múzeumot felügyelő *Múzeumi Bizottsággal*, amely tudományos megalapozottságú és egyben hosszú távú, komoly eredményekre feljogosító volt. Négy fő feladat valótársítását tűzték célul. Nagyon helyesen az őskori kutatások kaptak prioritást. A büki barlangok és az Avas hegy kovakőbányáinak feltárásával a Herman Ottó felvetése nyomán kibontakozott tudományos viták kívánták eldönteni, hogy valóban élt-e ősember a város helyén és környékén. A másik célkitűzés a néprajzi gyűjtések és kutatások serkentésére irányult egy jövőbeni *Felső-magyarországi Néprajzi Múzeum* alapítása reményében. A néprajzi gyűjtőmunkára *iff. Kóris Kálmán és Istvánffy Gyula* személyében kiváló szakembereket sikerült felkérni. Megkezdődött Borsod növény- és állatvilágának feltérképezése is és a jellemző fajok begyűjtése. A munkálatokat a kiváló természettudós *Budai József* irányította. A múzeum negyedik feladata, a magyarországi forgalmi pénzek gyűjtése pedig a múzeumőrre, *Leszih Andorra* várt. Az 1907-ben meghatározott szakmai-tudományos programok valótársítása igen eredményes volt. 1918 után csupán a programok némi módosítására volt szükség. Leszih kiterjesztette gyűjtését az első világháborús katonai jelvényekre és szükségpénzekre is. A néprajzi kutatásokba a dél-borsodi és a büki területeket is bevonták. Az 1934-ben rendezett Országos Református Egyházművészeti kiállítás arra ösztönözte Leszihet, hogy kezdeményezze a használaton kívüli egyházművészeti tárgyak megszerzését. Így kerültek a múze-

umba a kistokaji egyház úrasztal terítői, a rudabányai templom gótikus vaskapuja, a csokvamányi templom faszobrai és a rakacai ikonosztázion.

A második világháború előestéjén a múzeumnak 79 934 leltározott tárgya volt, melyből 21 242 volt a könyv. Említésre méltó, hogy 1950-ig a múzeum volt a város egyetlen nyilvános könyvtára, melynek anyagát aztán át kellett adni a létrejött Megyei Könyvtárnak. A múzeum levéltárából arra a megállapításra juthatunk, hogy 1941–1945 között nem gyarapodott a múzeum. A Felvidék visszacsatolása után cseréket bonyolítottak le a Kassai Múzeummal, abaúji anyagokért borsodi régészeti leleteket sikerült megszerezni. A múzeumi levéltár arról nem szól, hogy károsodás érte volna a múzeumot a második világháborúban. Pedig 1949 végére csak 59 540 műtárgya és könyve volt az intézménynek. Tehát több mint 20 ezerrel csökkent a gyűjtemény.

A múzeum történetének 1950-től 1973-ig terjedő időszakában a levéltári források és az intézménytörténeti dokumentáció alapján nem ragadhatók meg olyan határozott elképzelések, mint a század első felében. A Leszih Andort felváltó *Varga László* igazgatósága idején (1950–1952) a gyűjtemények átteltározására került sor. *Komáromy József* igazgatósága (1953–1969) kezdetén alkalmazták az első szakképzett muzeológusokat, elsősorban a régészet és a néprajz területén. Ennek hatására a két gyűjteményben dinamikus növekedés következett be. A történeti gyűjteményt főként ipar- és munkásmozgalom történeti tárgyak és dokumentumok gazdagították. 1961-re már 68 ezernél is több volt a leltározott anyag száma, ami azt jelenti, hogy – a könyvtár már említett átadását figyelembe véve – mintegy 10 ezer új régészeti, néprajzi és történeti tárgy került a múzeumba. A régészet kiemelkedő gyarapodása a diósgyőri vár ásatásainak megindulásával és a kötelező leletmentésekkel következett be. A leletmentések közül említésre méltó az Ózd-centeri urnás temetkezési hely feltárasa. A néprajzi gyűjteményt gazdagító műtárgygyűttesek közül a palóc-vidék tárgyi kultúráját reprezentáló emlékegy, a kovácsmesterség szerszámai és termékei, valamint a Bükk vidékének fafaragásai voltak figyelemre méltóak. Ekkor alapozták meg a történeti gyűjtemény fegyverkollekcióját, főként a MÉH-be szállított „hulladék” folyamatos figyelemmel kísérésével, s ekkor gyűjtötték össze a XVIII–XIX. századi bükki üveghuták emlékegyét is.

A század első felében a kiállításokon valamennyi műtárgy bemutatására törekedtek, vagyis a raktár egyben kiállítótér is volt. 1950 után a múzeumépület emeleti részén már önálló kiállítások készültek, egyelőre időszakos jelleggel. A kiállítások túlnyomórészt a helyi politikai szándékokat fejezték ki, kisebb részben voltak csak szakmai jellegűek, mint a megye régészeti emlékeit, a Bükk élővilágát és a Miskolc város történetét bemutató tárlatok.

Az 1960-as évek második felében súlyos helyzetbe jutott a múzeum. Túlzsúfolt helyiségeiben lehetetlenné vált a raktározás és a feldolgozó munka, s 1967-től a kiállítások is szüneteltek, miután a múzeumépület Szinva-patak felőli részén a fal mintegy 10 m hosszúságban bedőlt, maga alá temetve egy terem teljes anyagát. Ekkor ajánlották fel a múzeumnak a Megyei Könyvtár épületét, amelyet akkor vehet birtokba, ha a könyvtár új épülete elkészül és az intézmény átköltözik. Erre még több mint 6 évet kellett várni, ami azt jelentette, hogy a zsúfoltság még elviselhetetlenebbé vált, mivel ebben az időszakban óriási mennyiségű régészeti leletanyag került be *Kemenczey Tibor* és *Végh Katalin* intenzív leletmentő- és feltáró munkája eredményeképpen.

1973-ban *Szabadfalvi József* igazgatóságának kezdetén vette birtokba a múzeum a könyvtár volt épületét, s ezáltal átmenetileg javultak a raktározási körülmények, a munkafeltételek. Amíg az 1960-as évek végén csak 2–3 muzeológus dolgozott az intézményben, 1975-re már 7, s ez a szám folyamatosan emelkedett. Az új munkatársi gárda első sikeres bemutatkozása 1974 végén történt meg. *Az ember és munka* című állandó kiállítással. 1973–1989 között a miskolci múzeum az ország legjelentősebb közgyűjteményei közé küzdötte fel magát. Ez a látványos hálózati fejlesztés mellett alapvetően annak köszönhető, hogy sikerült megteremteni a hármas múzeumi alaptervekenység, a gyűjtés, a tudományos feldolgozás és bemutatás szinte harmonikus összhangját. Az 1960-as évek végén 9 intézmény tartozott a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Szervezetbe, az 1980-as évek második felében már 23. A mai Borsod-Abaúj-Zemplén megyét alkotó történeti vármegyék központjaiban tájmúzeumok nyíltak az adott térség igényeinek kielégítésére. A tájmúzeumi hálózathoz emlékhelyek, kiállítóhelyek, tájházak csatlakoztak teljesebbé téve a múzeumi szolgáltatá-

sokat. A Herman Ottó Múzeum tudományos műhellyé válását a nagyléptékű kiadványozás és a nemzetközi jelentőségű tudományos konferenciák fejezték ki leginkább. Az intézményt a szakember-ellátottság, a szakmai-tudományos tevékenység alapján Észak-Magyarország legjelentősebb társadalomtudományi kutatóbázisaként tartották számon. A gyűjtőmunka eredményességét többek között az ispánsági- és nemzetségi központ feltárások, a jelentős képző- és iparművészeti hagyatékok (Petró-gyűjtemény) megszerzése bizonyítják. 1989-ben több évtizedes lemaradás pótlására ismét megindult a természettudományi muzeológiai tevékenység, amelynek eredményeként napjainkra kialakult az egyik legjelentősebb hazai közet- és ásványgyűjtemény.

Az utóbbi évtizedben ugyanazok a válságtünetek jelentkeztek a Herman Ottó Múzeum életében is, mint általában a magyarországi múzeumokban. A fenntartó által nyújtott támogatás nem teszi lehetővé a színvonalas szakmai-tudományos munka végzését. Így egyre meghatározóbbá válnak a pályázatok, a külső támogatások, amelyek bizonytalansága miatt a hosszú távú tervezés elképzelhetetlen. A gazdasági körülmények hatására az 1990-es években szükségessé vált a múzeumi hálózat szűkítése, másrészt a teljesíthető gyűjtő- és tudományos feldolgozó munka fő irányainak meghatározása. Így vált fő feladattá a magyar honfoglalás régészeti emlékeinek gyűjtése, feldolgozása és Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészetének beható tanulmányozása. Mindkét kiemelt tudományos program eredményesen zárult. 1995-ben a Herman Ottó Múzeum központi épületében nyílt meg a honfoglalók tárgyi emlékéanyagát felvonultató „...őseinket felhozád” című, reprezentatív kiállítás, amelyet a Nemzeti Múzeumban, majd több külföldi múzeumban is bemutatnak. Napvilágot látott a honfoglalás karosi emlékeit bemutató monográfia is. A népművészeti kutatások számos kiemelkedő értékű népművészeti alkotással gazdagították a néprajzi gyűjteményt és a kutatómunka lezárásaként megjelent a *Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete* című monográfia.

Az elmúlt két év múzeumi tevékenysége a Herman Ottó Múzeum centenáriumi rendezvényeinek előkészítésével, szervezésével telt. A múzeum alapításának 100-ik évfordulójára egész éven át tartó gazdag programmal készült az intézmény. A tervezett kiállítások közül az egyik – a látványosságra törekedve – a múzeumi aranykincsek felvonultatásával és napjaink aranyművességének bemutatásával készül, nagy közönségsikert remélve. A másik kiállítás a Herman Ottó Múzeum történetét mutatja majd be és gyűjteményeinek legjelesebb darabjait sorakoztatja fel. A kiállításhoz kapcsolódva jelenik meg *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* jubileumi kötete, melynek szerzői a múzeum volt és jelenlegi munkatársai, illetve azok a tudósok, akik kötődtek az intézményhez. A kiállításához kapcsolódó másik kiadvány pedig a Herman Ottó Múzeum műkincskatalógusa lesz, ami a maga nemében egyedülálló próbálkozásnak minősülhet. Több tudományos konferencia teszi majd teljessé az ünneppsorozatot, így többek között az országos múzeumigazgatói értekezlet is. A szakmai konferenciák, talán segítséget nyújtanak a jövő múzeumi feladatainak meghatározásában, a XXI. századi múzeumi kép felvázolásában.

Veres László

A VIII. Országos Honismereti Kiadványszerkesztői Konferencia

A honismereti és helytörténeti kiadványok szerkesztőinek országos találkozója Zamárdiban rendezték meg 1998. szeptember 25. és 27. között. Az indián nyár csodálatos ragyogása lehetővé tette az első két nap programjának szabadterei lebonyolítását.

Az ország minden részéről összegyűlt több mint 40 honismereti szakembert dr. Király Lajos, a Somogy Megyei Honismereti Egyesület elnöke köszöntötte, hangsúlyozva a tanácskozás időszzerű programját: *a honismeret és közélet kapcsolatát*. Kiemelte azt a nemes értelemben vett lokálpatriotizmust, amely a honismereti kiadványok szerkesztőinek munkáját meghatározza.

Dr. Kolber István, a Megyei Közgyűlés elnöke elfoglaltsága miatt nem tudott jelen lenni a rendezvényen, így helyette Kiss Tiborné főtanácsos nyitotta meg a tanácskozást. Megnyitójában szolt többek között arról, hogy egy falukrónika tulajdonképpen haza kicsiben, értékes része nemzeti tudatunknak.

Dr. Kanyar József, a Honismereti Szövetség örökös tiszteletbeli elnöke megnyitójában utalt arra, hogy a magyar honismereti mozgalom méltán tekinthető a nagyhirű, 1943-as balatonszárszói tanácskozás örökségének.

A program hivatalos megkezdése előtt ünnepélyes, kedves gesztus következett. Dr. Kanyar József Somogy megyei honismereti aktivistákat jutalmazott: Honismereti oklevelet, illetve emlékplakettet kapott *Friesz Kázmér* (Zamárdi), *László István* (Balatonszentgyörgy), *Róka Gyula* (Siófut), *dr. Koltay Péter* (Szőlősgyörök), *Mihály Gyula* (Kötcese), *Horváth Aladár* (Balatonboglár), és *dr. Sipos Csaba*, a Somogyi Honismeret felelős szerkesztője.

Ezután megkezdődött a tanácskozás, Gálné Jáger Márta, a Megyei Honismereti Egyesület alelnöke vezetésével.

Először Halász Péter, a Honismereti Szövetség elnöke emelkedett szólásra. Előadásának címe: Honismeret és közélet az írott és elektronikus sajtóban. Vizsgálódásaiban elsősorban azt helyezte középpontba, hogy a társadalom szolgálatában a honismeret tud-e municiót adni? Mai, értékromoló korunkban már az is siker, ha a honismeret jelen van a sajtóban. Legjobb talán a Magyar Nemzetben van jelen. A honismeret, mint téma gyérülése figyelhető meg a megyei lapoknál. Megszívlelendő volt valamennyiünk számára az előadó figyelmeztetése, hogy mi, a honismeret munkásai, vajon megteszünk-e mindent a helyzet javításáért? Ezt a munkát helyettünk más nem végezheti el. A honismeret sajnos sem a rádióban, sem a televízióban nem tölt be meghatározó szerepet. Szabadságharcunk 150. évfordulójának méltó megünneplése a médiákban halványra sikeredett. A jövőre tekintve Halász Péter szolt arról is, hogy a Duna TV-ben megalakult a millenniumi bizottság a közeledő 2000. év ünnepi előkészítésére.

Gálné Jáger Márta Halász Péter előadására reflektálva szolt arról, hogy nincs szegyélnivalónk, ami a közélet szolgálatát jelenti, hiszen valamennyi kiadványunk ennek jegyében készült. Az első nap első korreferátumát Gyarmati László tartotta. A Siófoki Hírek főszerkesztője hangsúlyozta, hogy a hazai sajtó jó részét külföldiek vették át, akiknek érdeke sokszor messze áll a magyarságtudattól, a honismerettől. A helyi, regionális sajtó sokat tehet a honismeretért. A Siófoki Hírek e tekintetben különösen szerencsés helyzetben van, hiszen évek óta publikál benne Matyikó Sebestyén József, a Balaton kiváló ismerője, Reöthy Ferenc méltó örököse.

Dr. Tóth Sándor, a Lengyeltóti és Környéke szerkesztője elismerően szolt dr. Koltay Péter tevékenységéről, aki számos cikkben elevenítette föl Szőlősgyörök 1848/49-es történetét is. Megtudhatták a hallgatók azt is, hogy elkészült és kiadásra vár a vaskos terjedelműnek ígérkező Lengyeltóti monográfia.

A következő korreferátumot Szitnyai Jenő, a Magyar Rádió vezető riportere tartotta. Többek között beszolt arról, hogy a honismereti mozgalom más társadalmi mozgalmakkal együtt érvényesül, nem lehet elszigetelten szemlélni. Ma sokat beszélünk az Európai Unióról, a társadalmi fejlődésről. Társadalmi fejlődés azonban kulturális felzárkózás nélkül elképzelhetetlen s ebben döntő a honismeret, a hon ismerete.

A referátumokhoz hozzászólva Gálné Jáger Márta elmondta, hogy igazi közéleti tevékenység honismereti munka nélkül gyökértelen.

Ezután dr. Kováts Dániel ny. főiskolai tanár előadása következett, számos megszívlelendő tanulsággal az iskola és a honismeret kapcsolatáról. Sokan hangsúlyozzák az iskola szerepét a közéletiségre nevelésben, de mintha valahogy elhalványulna az a tény, hogy a jó honismereti könyv cselekedetre serkenti a tanulókat.

Dr. Csorba Csaba docens előadásában szolt a honismeret és a NAT kapcsolatáról. Veszélyesnek tartotta azt a jelenséget, hogy a pedagógusok jó része nincs erre kellően felkészülve, s ez elsősorban nem az ő hibájuk. Az egyéni kezdeményezésen azonban nagyon sok múlhat.

Gálné Jáger Márta hozzászólásában példát mondott a közélet és a honismeret évek óta tartó eredményes kapcsolatára. Ez a híres nagyszakácsi szakácsverseny, amely nemcsak haszon és

idegenforgalmi nevezetesség, hanem fontos útmutató a somogyi néprajz érdekességeiről is – mindenki számára.

Varga István, a Kapos TV és Rádió főszerkesztője történeti áttekintésben villantotta föl a helyi televíziók honismereti tevékenységét. Mindez – éppen jellegüknél fogva – szorosan kapcsolódott a nyolcvanas évek elején történő indulásukhoz. Nagy sikert aratott a somogyfajsi őskohókról szóló film levetítése. (A somogyi honismereti nevezetességekről a Kapos TV folyamatosan készíti filmjeit.)

Az első nap utolsó előadásában a házigazdái volt a főszerep. Piller Dezső megrokkant egészségi állapota miatt sajnos nem lehetett jelen, de valamennyien tudjuk, hogy nélküle nincs zamárdi honismeret. Ezt hangsúlyozta Friesz Kázmér ny. iskolaigazgató is, amikor felvázolta Piller Dezső életútját, aki 1998-ban megkapta a Bél Mátyás díjat. A zamárdi honismereti munka talán legszebb eredménye az 1997-ben megjelent községtörténeti monográfia, Friesz Kázmér szerkesztésében. (A monográfia nagy részét is ő írta!) Az értékes kézikönyvet a tanácskozás minden résztvevője kézhez kapta. – Nagy sikert aratott a hallgatóság körében Friesz Kázmér színes előadása a zamárdi ragadványnevekről.

Vincze Béla szerkesztő a kéthavonta megjelenő Zamárdi Hírmondóról és a hároméves zamárdi televízióról beszélt. A Zamárdi Hírmondó legutóbbi száma színes mellékletben emlékezik meg Noszlopy Gáspár tevékenységéről. (Részlet Lipták Gábor Aranyhíd című könyvéből.)

Az első nap záróaktusaként Major Gyula polgármester adott fogadást. Vendégköszöntőjében egy nagyon szimpatikus közéleti egyéniséget ismerhettünk meg. Neki (is) valóban szívügye a honismeret. Nemcsak anyagilag, hanem erkölcsileg is...

A második napi tanácskozást Károly Irma, az SMK igazgatója nyitotta meg. Dr. Kanyar József elnökölt és ő tartotta meg az első előadást is. A honismereti és helytörténeti kiadványok és sorozatok tudományos és közéleti szerepe (Szántódi Füzetek) címmel. A honismereti mozgalom névjegyei a kiadványok – hangsúlyozta dr. Kanyar József. Szólt arról is, hogy a honismeret a nagyvilágban élő magyarság egyeztetett gondjaira is adjon feleletet. A Szántódi Füzetek ismertetésekor rámutatott, hogy az eddig megjelent 14 füzet a dél-balatoni helytörténeti irodalom egyik legszebb sorozata, s a megtorpanás után van remény a sorozat újraindítására is.

Dr. Gál József ny. marcali tanár, múzeumigazgató a Marcali Füzeteket ismertette. Dr. Gál József nemcsak a füzetek szerkesztéséről beszélt, hanem saját életútjáról is, hiszen csaknem négy évtizede foglalkozik Marcaliban honismereti munkával. (Az utolsó füzet – Marcali történetének Mohács előtti dokumentumai – 1995-ben jelent meg. Szerzők: dr. Gál József és Móricz Béla.)

Ezután Gálné Jáger Márta előadása következett Helytörténeti kiadványok, falukrónikaírás Somogyban címmel. Rámutatott arra, hogy az utóbbi években Somogyban is öröndetes módon mind több krónika jelenik meg, mégpedig egyre magasabb színvonalon. Kiemelte az előadó Bodó Imre göllei és László István balatonszentgyörgyi pályadíjas munkáit. Részletesen beszélt a megyei közgyűjteményekben folyó kiadói tevékenységekről, a népszerű sorozatokról és évkönyvekről, különösen a Somogy megye múltjáról, amely 1970 óta megszakítás nélkül napvilágot lát. A helytörténeti irodalom országosan is egyik legszebb, legértékesebb kézikönyve Kanyar József Harminc nemzedék vallomása Somogyról című kétkötetes munkája immár két kiadást is megért.

Dr. Csorba Csaba második előadásának címe: Honismeret a kalendáriumokban. A hallgatóság megtudhatta, hogy a kalendáriumok kiadásának immár fél évezredes (!) múltja van. Milyen a jó kalendárium? Színes, kaleidoszkopszerű, minél több honismerettel.

Ezt a gazdag honismeretet messzemenően megvalósította a tabi kalendáriumok sorozata. A legújabb, immár hetedik (!) kötet alig pár hónapja jelent meg. Bertalan Béla szerkesztő a kötet ismertetése mellett amelynek történelmi és néprajzi anyaga is rendkívül változatos megemlékezett Bolevácz Józsefről, a kiváló tabi könyvtárigazgatóról és helytörténészről is, aki a sorozat elindítója volt.

Halász Péter második előadásában azt vizsgálta, hogy a határon túli magyar sajtóban mennyire van jelen a honismeret? A hazai sajtóhoz viszonyítva itt sokkal több a honismereti

cikk. Elsősorban azért, mert ez erősíti a megmaradást, az identitástudatot is. Halász Péter arra is figyelmeztetett, hogy le kellene már szoknunk a határontúliségről, ha honismeretről beszélünk. Hiszen egységes, valamennyiünket érintő fogalomról van szó.

A második nap kora délutánján a hallgatóság szakmai programként megtekintette a zamárdi tájházat és a szántódpusztai műemlékegyüttest. A zamárdi tájház történetéről Friesz Kázmér beszélt. Számára ez családi emlékhely is, hiszen itt született. Szántódpusztán különösen nagy sikert aratott a látogatók körében a Balaton élővilágát bemutató számtalan akvárium.

A kirándulás után tovább folytatódott a tanácskozás, immár dr. Király Lajos elnökletével. A második nap koraestje „tisza somogyi” vonatkozású volt. Orzsi Zoltán barcsi és Szőke József nagyatádi múzeumigazgató tartott korreferátumot, szemléletesen bemutatva a régiók két fontos honismereti periodikáját, a barcsi Gyökereket és a nagyatádi Múltidézőt.

A rendezvény harmadik napján Halász Péter elnökölt. Az első előadást Mándli Gyula váci könyvtárigazgató tartotta a honismereti periodikák közéleti szerepéről, elsősorban az elmúlt két évre visszatekintve. Mándli Gyula szolt többek között arról, hogy a kötelezpéldány-szolgáltatás megoldatlansága miatt még az Országos Széchényi Könyvtár sem rendelkezik teljes honismereti gyűjteménnyel. A Váci Városi Könyvtár országos jellegű helyismereti gyűjteményének kiépítésében (fejlesztésében) is sok még a tennivaló. Ezen sokat segítene, ha a honismeret szakemberei (ez elsősorban a helytörténész könyvtárosokra vonatkozik!) az eddigieknél sokkal gyakrabban és rendszeresebben állítanák össze a területükön megjelenő kiadványok listáját. Mindez a kiadványcserét is eredményesebbé tenné. Örvedetes jelenségnek mondta viszont Mándli Gyula, hogy a speciális honismereti periodikumok nem merülnek el a közélet zavaaraiban, távol tartják magukat a politikai csatározásokról.

Ezután Halász Péter korreferátuma következett a Honismeret folyóiratról. A hallgatóság megtudhatta, hogy a nagy múltú folyóirat immár 25 éves. Készül a Honismeret repertóriumja is, de ez nagyon időigényes munka, hiszen a folyóirat tartalma és felépítése rendkívül gazdag és sokrétű. Halász Péter a Honismeret legfontosabb céljának azt határozta meg, hogy a lap az egész Kárpát-medencéé legyen. (Erre most sokkal reálisabb a lehetőség, mint akár pár évvel ezelőtt is, amikor ez a program viharos támadásokat váltott ki.) A másik célt, a honismereti munka módszertani segítését napi munkákban valamennyien érezzük.

Dr. Sipos Csaba a 28 éves Somogyi Honismeretet mutatta be. Az egyik legrégebbi megyei honismereti periodika mindmáig őrzi folytonosságát, 1995-ig pedig elkészült a repertóriumja is. A részletes tartalmi ismertetés, az eredmények és a jövő tervei mellett mód nyílt a szerkesztőbizottság tagjainak bemutatására is. Megismerhették az érdeklődők azokat a jelentős szerkesztőgyéniségeket is (Bohony Nándor, Reöthy Ferenc), akik már sajnos nem lehetnek közöttünk, de a folyóirat végleges kialakulásában meghatározóak voltak.

Az utolsó nap délelőttjén még két korreferátum hangzott el. Vas Ágnes a Balassagyarmati Híradót, Balogh Béni a tatabányai Limest ismertette. Mindkét periodika két évtizedes, rendkívül gazdag és változatos tartalommal. Vas Ágnes arra is kitért, hogy a rendszeres város-történeti vetélkedőkhöz milyen nagy segítséget nyújtanak a honismereti periodikák.

A rendkívül aktív háromnapos tanácskozás felszólalásait lehetetlen felsorolni. A felszólalásokat csaknem minden esetben periodika- és könyvbemutatók kísérték, ezzel is jelezve, hogy milyen gazdag országunk honismereti kiadványtermése. Az eredmények mellett természetesen sok szó esett a gondokról is, melyek közül talán legfőbb a folytonosság biztosítása, a megfelelő szponzori támogatás megszerzése.

Halász Péter elnöki zárszavában kiemelte a tanácskozás időszerűségét, a résztvevők aktivitását és problémaérzékenységét. A honismereti kiadványok szerkesztői a tervek szerint két év múlva találkoznak, Pest megyében. A kapcsolattartásnak azonban folyamatosnak kell maradnia. A személyes kontaktusnak csakúgy, mint a rendszeres kiadványcserének.

Dr. Sipos Csaba

Harmincéves a szerencsi Zempléni Múzeum

Szerencsen az 1960-as évek elején vetődött fel egy helytörténeti gyűjtemény létrehozásának gondolata. Több lelkes lokálpatrióta közreműködésével 1965-ben kezdetét is vette a gyűjtőmunka. Ehhez hozzájárult, hogy dr. Petrikovits László (1901–1972) helyi fogorvos, műgyűjtő felajánlotta a tulajdonában lévő műtárgyak nagy részét a leendő helytörténeti gyűjtemény számára. Több ezer képeslapot, ex librist, fényképeket, könyveket, régészeti, képzőművészeti, néprajzi, helytörténeti tárgyat adott át a várban működő honismereti körnek.

A Művelődési Minisztérium engedélye alapján 1968. december 3-án megkezdte működését a Szerencsi Helytörténeti Múzeum. 1975 decemberében felvette a Takta Múzeum nevet, amelyet 1977-ben a működési- és gyűjtőterületet jobban kifejező Zempléni Múzeumra változtattak.

A belső vár felújításának kezdetéig a keleti épületszárny első emeletén szűkös körülmények között, majd az átalakítás tizenkét éve alatt több helyen is „tengődött” az intézmény. 1991 októberében sikerült visszatelepülnie a történelmi falak közé.

Hazai viszonylatban egyedülálló a képeslap gyűjtemény, amelynek száma már megközelíti az egymilliót. Az európai képeslap kiadásának elsőbbségét különböző országok vitatják. Hazánkban közvetlen előzménynek tekinthetjük az 1869. október 1-jén megjelent postai levelezőlapot, amelyet először csak a Monarchia határain belül használhattak. 1874-ben, a berni postakonferencián fogadták el hivatalos nemzetközi postai küldeménynek. A képes levelezőlap hasonló elismerésben csak 1878-ban részesült. Az Osztrák–Magyar Monarchiában 1885-ben engedélyezték magánosoknak a képeslapok készítését és forgalmazását.

Magyarországon kezdetben a német és osztrák kiadók uralták a piacot. Az ezredéves ünnepsorozat adott nagy lendületet a magyar képeslapok kiadásának. A XIX. század végéig többnyire grafikai eljárással és könyvomas nyomdatechnikával készítették a lapokat, fotót csak ezután kezdték alkalmazni, főleg város- és faluképi ábrázolásokon. A képeslap ebben az időben vált a tömegkultúra kifejező eszközévé, aranykorának az 1901. és 1914. közötti éveket tartják.

A múzeum állandó kiállítással tiszteleg az épület egykori tulajdonosának, Rákóczi Zsigmond és kora emlékének.

Szerencs Tokaj-Hegylja peremén terül el. Legkorábbi okleveles említése 1216-ból való. A XIII. és a XV. század között a környék tizedszedő központja volt. A település kedvező fekvése, az egymást itt keresztező, országos jelentőségű utak nagy forgalma elősegítette a városi státus megszerzését. Ennek bizonyítéka a már Mátyás király halála után, 1490-ben kiadott oklevél. A XVI. század első felében megnőtt a Hegyalja délnyugati részének gazdasági és stratégiai jelentősége. Ennek következtében a város többször gazdát cserélt, lakói pedig kénytelenek voltak elszervezni a hatalomváltással járó pusztításokat. A történelem viharai után 1984-ben kapott újra városi rangot a település.

Kerékgyártó Mihály

Megújult a Horvay-féle szoborcsoport Dombóvárott

1998. szeptember 29-én délután a pákozdi csata évfordulóján ünnepélyes keretek között adta át a dombóvári Városvédő és Városszépítő Egyesület az idei restaurált Kossuth-szoborcsoportot a város polgármesterének Tóth Attilának. Dr. Szőke Sándor, az Egyesület elnöke köszöntötte a megjelenteket, majd a következőkkel kezdte ünnepi beszédét: „A mai emlékezésünk a pákozdi csata 150 éves évfordulóján, itt a Szigeterdőben végleges otthonra talált Kossuth-szoborcsoportnak szól. Negyedszázada lettek itt felállítva és a 25 év alatt rájuk rakódó por a fehér márványt sűrű színnel vonta be. Egyesületünk évek óta foglalkozott a

tisztítás gondolatával, de a feladat mérete miatt nem kerülhetett kivitelezésre. Most az 1848/49-es szabadságharc 150 éves évfordulója alkalmából olyan lehetőség nyílt, amit nem hagyhatott ki a Városszépítő Egyesület.”

A Millenniumi Emlékbizottság és a Művelődésügyi Minisztérium pályázatot hirdetett minden, a szabadságharchoz kötődő, vagy arra méltó emlék felújítására. Ekkor határozott úgy az Egyesület, hogy él a lehetőséggel. A pályázatot elfogadták. A kezdeményezéshez engedélyt és anyagi segítséget a Városi Önkormányzat nyújtott. Mivel a sokrétű munka alapos szakértelmet igényelt, az Egyesület segítségért fordult a Wosinszky Mór Megyei Múzeum Igazgatóságához. Ezután az egyesület vezetése felhívással fordult a városban működő vállalatokhoz, cégekhez, melyre többen is jelentkeztek, és vállalták a szobrok megtisztítását, majd helyreállítását. A beton talapzat márvány burkolatot kapott. A megszüpült talapzat méltó a márványból készült szoborcsoporthoz.

Megbecsülés illeti Antall Istvánt, aki 1959-ben idehozatta, valamint Vidóczky Lászlót, aki 1973-ban felállította a szobrokat. Legyünk rá büszkék és érezzük kötelességünknek, hogy óvjuk minden károsodástól. Tudjuk, hogy a Kossuth-szoborcsoport egyetlen olyan alkotás, amely az első magyar kormány valamennyi tagját egy helyen ábrázolja. Érdemes volna idegen nyelvű ismertető feliratot is elhelyeznünk rá, hogy a külföldiek is megértsék e szép szobrok jelentőségét.

A Himnusz zárta a rendezvényt, s közben koszorúzásokra került sor, mely alkalommal a város és az egyesület is elhelyezte a relief talapzatán a megemlékezés virágait.

Bodó Imre

A székesfehérvári Deák Dénes Alapítvány kuratóriuma pályázatot hirdet művészettörténész, illetve várostörténész részére

Az alapító végrendelete értelmében a pályázatot elnyerő alkotó számára a kuratórium a kutatómunkájuk zavartalansága érdekében

- egy évre biztosítja a tulajdonában levő Budapest, II. kerületi kétszobás lakás használatának jogát. A lakás közüzemi díjainak kifizetése (gáz, villany, telefon) az ösztöndíjast terhelik,
- valamint évi 1500 dollárnak megfelelő összeget, mely negyedévi bontásban kerül kifizetésre.

Pályázni részletes, egy évre szóló kutatási tervvel, szakmai önéletrajzzal, valamint egy elismert pályatárs írásbeli ajánlásával lehet.

Az elbírálás során előnyt jelent ha a kutatás témája kapcsolódik Székesfehérvárhoz vagy Deák Dénes szellemi örökségéhez illetve gyűjteményéhez. Pályázatot nyújthat be bármely hazai és külföldi kutató, illetve csoport. Az ösztöndíjat elnyert alkotónak kutatómunkája összefoglalásaként írásban kell beszámolót készíteni, valamint két éven belül e kutatási témában megjelenő publikációiban az alapítványt mint támogatót kötelezően fel kell tüntetni. Az ösztöndíj legfeljebb egyszer, egy évvel hosszabbítható meg.

A pályázatok beérkezési határideje: 1999. június 15. Az elbírálás ideje: 1999. augusztus 1.

Az ösztöndíj első részlete fizetésének, valamint a lakásba való beköltözés dátuma 2000. február.

A pályázatot az alábbi címre kérjük eljuttatni: Városi Képtár Deák – Gyűjtemény 8000 Székesfehérvár, Oskola u. 10.

„Voltunk mük es...”

Gyergyina páter halálára

1997–1998 folyamán két ízben is filmet forgattunk Moldva magyarlakta falvaiban, a Kárpátok külső előterében, sőt a Szeret vizén túl is. Témánk az egykori csángó-magyar iskolák rövid története (1948–1958), a moldvai magyarok törtéijának kevésbé ismert szelete. Akkor, sok minden mellett, igencsak meglepett, hogy Gyergyina (Gherghina) János páter emléke a beszélgetések során szinte mindenhol előkerült. Olyan egyházi ember volt, aki a Bákó közeliében lévő nagyközségben Lészpeden (Lespezi) felváltva tartott magyar és román miserendet, támogatta a magyar iskola létrehozását, sőt, fel is szentelte azt. Ezért aztán a hatóságokkal és a kommunista hatalom helyi béréncivel egyaránt meggyűlt a baja. Tanúi lehettünk, miként ássa be magát egy ember emléke a mondák és legendák világába, hogyan rögzíti alakját a szájhagyomány az emberek emlékezetében. Mert már azt sem tudták él-e, hal-e, de úgy beszéltek róla, mintha ma is köztük járna-kelne. Élettörténetéből a lényegét emelték ki: magyar misét, magyar iskolát akart, szelíd és művelt, emberséges ember volt, s ezért a nagy bűnbeesések félszáz esztendeje alatt, a kommunista diktatúra éveiben bűnhődni kellett.

A Kárpátok belső oldalán, Erdélyben élő, egykori csángó-magyar iskolákban tanító pedagógusok is emlegették Gyergyina pátert, ugyanakkor a folklórkutatók is, akik már a börtönbüntetés letöltése után találkoztak vele Somoskán, ahol szolgált. Marosvásárhelyen, Fülöp G. Dénes református lelkész a börtönös évek során találkozott vele, a román gulágok egyik legborzalmassabikán, a Brăilai Nagyszigeten. Szelídsége, műveltsége másféleképp ejtette rabul a rabokat, mint elítélőik és fogvatartóik.

Gyergyina páter hollétéről azonban, legalábbis azokban a körökben, amelyekben mi mozgottunk az 1990-es években senki sem tudott. Többnyire úgy vélték, hogy meghalt, s ha él nagyon öreg lehet, valamelyik kolostorban tartják fogva és így tovább.

Érdekes, hogy talányos hollétéről először Halász Péter tájékoztattott: Bákótól északkeletre, egy Prezești nevű falu idős papok számára berendezett rendházban él. A győri bencés rendhez tartozó Jáki Teodóz atya nemrég még felkereste. Kíséretében volt a pusztinai származású, Sepsiszentgyörgyön élő Erőss J. Péter is. Gyergyina páterrel a prezești-i templomban találkozottak, de beszélgetésükre, illő szemérmességgel Erőss Péter alig figyelt oda. Jáki Teodóz viszont filmem előzetes bemutatására Győrből Budapestre utazott s vele tisztázhattuk a találkozó lényegét, a páter helyzetét és egészségi állapotát. Jót csak hitbéli tartásáról, gerincességéről tudott mondani, egészségi állapota megrokkant és fél. Fenyegetik, hogy megvonják a nyugdíját, ha magyarokkal találkozik.

Ekkor már egy újabb film tervén dolgoztunk, amelynek Gyergyina páter lenne a hőse: népe hitének, nemzetiségének legendásodó hírű megtartója. Már az útitervezéseit is egyeztetttük. A film *keretjátéka*, a róla szóló megemlékezések már kazettán voltak, s ezeket viszonylag könnyen lehetett volna bővíteni. Utunkba aztán beleszóltak a moldvai nagy havazások, s így történhetett meg, hogy – Mikessel szólva – *annitől féltünk, bekövetkezett...*

Gyergyina páter halálhírét másfélhónapos késéssel a lészpedi Zöld János hozta át Erdélybe, aki harmincadmagával részt vett Nagypatakon (Valea Mare), Gyergyina páter szülőfalujában a temetésen. Ő a halál hírére december 23-án tudta meg, csak az ünnepek után temették, mert a papok karácsonykor mindannyian foglaltak. A ferencrendi öregpapok, a románvásári ferencs szeminarium növendékei, sok-sok egyházi ember volt a temetésen, és hatalmas tömeg. A misét két püspök, Petre Ghergheli és az ugyancsak nagypataki születésű, Kisjenőn (Kisingov) szolgáló Kósa Demeter (Coșa Dumitru) celebrálta.

Zöld Jánossal, aki az ötvenes években a Székely Mikó Kollégiumban végezte az V–VII. osztályt, hosszasan beszélgettünk Gyergyina páteréről.

– Mindenki tudott róla, mindenki – hajtogatja.

Azokkal, akik feljelentették, hamistanúztak ellene, mi történt?

– Mind ki vannak halva.

Minut pátert Gyergyina pátert lézpedi elődjét is elüldözték. Ő vezette be Lézpeden a magyar misét. A falu kétharmada szavazott emellett, s ebből nagy-nagy veszekedés támadt.

– *Ez a harag még ma, ötven esztendő után is megvan. Nem hogy szembehányini a másikkal, de megvan az embernek a lelkiismeretében, hogy ezek magyar érzékiek, amazok festett románok.*

Gyergyina pátert letartóztatták. Minut pátert kik kergették el?

– *Voltak ezek a politikusok, különösen a szekusok, amelyikek Isten ellen voltak. Az egyház ellen. S akkor szedték le (hívták be) egyiket s a másikat, hogy veszekedjenek vele. Minu páter akkor nagy szakállat hordozott, s úgy is volt, hogy kivitte a favágóra az aktivista, elhasította félíg a fát, s beleékezte a szakállát. A fába. Lézpedi volt. Nagy pártos ember, aktivista.*

Ezekkel később mi történt?

– *Sorra kimaradtak. A pártból, a funkcióból, s az Isten tudja hogy, azt mondják, az átok egy időn túl megfogja az embert. Megfogta őket is.*

Gyergyina páter börtönös esztendeiről azt tudják, hogy „idegen missziós” munkával vádolták. „Nyugati rádióadókat hallgatott.” (Nem is volt rádiókészüléke soha.) A Duna-deltai nád-vágásos kényszermunkában úgy is volt, hogy lézpedi katonák őrizték.

– *Kettőt odatettek, ahol ő volt a rab. A fiúk nem ismertek rea, de Gyergyina páter megismerte őket... Ott is keresztelt, s gyóntatott. Neki dugva vitték be az ostyákat, misét mondott, négyen összebúttak, elvégezte a misét s akkor áldoztak is... Ott egyszer meg volt marva a kégyótól.*

Igen, képletesen szólva, egész életében marták a hatóságok, a hatalom emberei, még társai is, az áruló papok. Csak a nép szerette. De ez a „csak” legfontosabb. Öreg korára a moldvai magyar közösségekből is kirekesztették. Halálának híre, Magna Hungariában történt volna, hat hét után érkezett át a Kárpátok belső oldalára. Oda, ahová a csíksomlyói búcsúra gyalog is átjárnak a katolikusok.

Így eshetett meg, hogy a tervezett filmbe még holtában sem kerülhetett be. A teste, a szertartás nem, de hite, szellemisége nem temetettet el. Nem, mert költővel szólva *jó volt, rossz fajtája mellett.*

Sylvester Lajos

In memoriam dr. Gelencsér Gyula

1998 márciusában még népes hallgatóság előtt tartott előadást szülőfaluja, Döbrököz művelődési házában. Az 1848/49-es szabadságharc döbröközi résztvevőiről beszélt, s elköszönve a következő, I. világháború befejezésének 80. évfordulójára emlékező előadására hívta a döbröközi polgárokat. Sajnos erre az előadásra nem kerülhetett már sor. Gyula bácsi 1998. október 8-án, szentendrei lakásán szívroham következtében váratlanul elhunyt. Mindössze 66 éves volt.

Döbröközben, ebben a dél-dunántúli, szorgalmas magyar népéről híres faluban látta meg a napvilágot 1932. augusztus 20-án. Iskoláit Döbröközön, Kurdon, Kaposváron és Budapesten végezte. Első diplomája szerint (1961) matematikatanár, majd elvégezte a Rendőrtiszti Akadémiát is (1963). Végzettsége

alapján elsősorban a felnőttoktatás és a bűnfelderítés érdekelt, ez irányban kezdte el kutatásait is.

Első doktori értekezését (1982) a felnőttnevelésről írta. Kandidátusi dolgozatában ötváltozós matematikai modellt alkotott az ismeretlen bűnelkövetők felderítési mutatóinak javítása érdekében.

1967 óta családjával Szentendrén élt, de szülőfaluját, embereit nem tudta elfelejteni. Évente többször is megfordult Döbröközön, általában tavasszal és ősszel tartott szülőfaluja népének előadásokat kutatásainak eredményeiről, melyeknek többsége Tolnához, illetve Döbrököz történetéhez kapcsolódott. Kutatásainak harmadik témaköre tehát a hely- és tudománytörténet lett.

1988–1992 között 700 kéziratoldalon megírta *Fejezetek Döbrököz történetéből* című munkáját. E témához kapcsolódnak a *Döbröközi Lackfyak I. Lajos szolgálatában és a Törökverő Werbőczy Imre* című tanulmányai, amelyek a Honismeret folyóiratban is megjelentek. Külön említést érdemel a *Tudós és íróemberek Tolnából I–II.* című 2350 személy életrajzi adatát őrző kézírata, melyből a dombóvári Városi Könyvtárnak is átadott egy példányt. 1996-ban kezdte el készíteni a szentendreivel párhuzamosan a *Döbröközi arcképcsarnokot*. Cikkei, tanulmányai az említetteken kívül eddig a következő lapokban jelentek meg: *Belügyi Szemle*, *Belügyi Tudományos Közlemények*, *Hadtudomány*, *Honismeret*, *Szentendre*, *Szentendrei Körkép*, *Tolnai Népújság*.

Több alkalommal is elismerték munkásságát: A Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatát 1972-ben és 1988-ban is megkapta. Közbiztonsági Érem arany fokozatát 1985-ben, a Dísztör kitüntetést pedig 1987-ben vehette át. 1997-ben az 1956-os forradalom és szabadságharc negyvenedik, a Magyar Köztársaság kikiáltásának nyolcadik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségek előestéjén a „Zrínyi Miklós” Nemzetvédelmi Egyetem dísztermében doktori címet, tudományos fokozatot adtak át azoknak, akik hadtudományi kutatásaikkal, tanulmányaikkal, illetve fontos publikációikkal, jól használható ismereteikkel hozzájárultak a nemzet- és rendvédelem fejlődéséhez. Dr. Szabó Miklós rektor az Egyetemi Tanács nevében köszöntötte a vendégeket, majd átadta a különböző díjakat. Doktori címet többen is kaptak, de olyan, aki harmadszor is átvehette, csak egy volt köztük. Dr. Gelencsér Gyula ny. r. alezredes Szentendréről érkezett és hadtudományi kandidátusi oklevele mellé tudományos munkássága elismeréseként kaptam meg Ph. D. tudományos fokozatot bizonyító új doktori oklevelet.

Gyula bácsival 1995-ben kerültem kapcsolatba, amikor a *Tudós és íróemberek Tolnában I–II.* című lexikonhoz kért tőlem is életrajzot. Azóta többször is váltottunk levelet, majd 1998. március 15-én a dombóvári Apáczai Csere János Szakközépiskolában diákok számára az 1848/49-es szabadságharc emlékére megrendezett vetélkedő után találkoztunk személyesen is. Ekkor én, mint a Fekete István Kulturális Egyesület elnöke, zsűritagként vettem részt az ünnepségeken. Őt itt ismertette a résztvevőkkel kutatásai legfrissebb eredményeit és átadta a városnak dolgozatát Krasznay Pál dombóvári születésű honvédőrnagyról. A következő találkozásra 1998. április 30-án került sor, amikor megszerveztem a Tolna és Somogy megyei Honismereti Egyesületek és a Fekete István Kulturális Egyesület találkozóját a Városi Könyvtárban, melyre Gyula bácsit is meghívtam. A tanácskozás után a résztvevők megtekintették a Fekete István Emlékházat, amely a város első múzeuma. Többek között Gyula bácsi is beírt az emlékkönyvbe: „Köszönet Bodó Imrének az író emlékének kitűnő ápolásáért.”

Ez volt az utolsó találkozás, az utolsó kézfogás és baráti ölelés a dombóvári vasútállomáson, amikor a pesti vonatra vittem. Nem gondoltuk, hogy ez lesz az utolsó! Hiszen egészségesnek, aktívnak, tennivágyónak látszott, aki tele volt élményekkel és kutatásainak eredményei jártak gondolataiban, melyeket szeretett volna még papírra vetni, az utókor számára megőrkíteni. Sajnos a sors közbeszólt, megszakadt egy termékeny életút, egy pálya véget ért.

Mi, magyar helytörténészek, kutatók, döbrököziek és Tolna megyeiek, akikért élt és alkotott, sajnáljuk és gyászoljuk dr. Gelencsér Gyulát. Nehéz a búcsú, szinte még ma sem hiszen el, hogy többé nem találkozhatunk.

Bodó Imre

A Honismereti Szövetség 1998. évi tevékenységéről

Honismereti Szövetségünk az 1990 júniusi megalakulása óta folyamatosan végi munkáját az Alapszabályban megfogalmazott célkitűzéseink megfelelően.

Szervezeti életünk folyamatosságát 1998-ban elsősorban az Elnökség négy alkalommal összehívott ülése jelentette, ahol áttekintettük az országos és megyei szinten elvégzett munkát, előkészítettük az országos és megyei szinten végzett munkát, a tervezett rendezvényeket, megvitattuk feladatainkat. Folytattuk a megyei egyesületek munkájáról tartott tájékoztatókat.

A Szövetség *küldöttgyűlését* június 29-én Karcagon, a Honismereti Akadémia előtt tartottuk. A küldöttek megvitatták és elfogadták a három évről készült beszámoló és az éves pénzügyi elszámolást, az ellenőrző és számvizsgáló bizottság jelentését. Módosító javaslatokkal egészítették ki az Alapszabályt a közhasznúvá nyilvánítás kritériumainak megfelelően.

Titkos választással megújították az Elnökséget, az Alapítvány kuratóriumát, választott testületeit.

Rendezvényeink sorában első helyen szerepelt a tagjaink szakmai továbbképzését szolgáló XXVI. Országos Honismereti Akadémia, amelynek Jász-Nagykun-Szolnok megye, Karcag városa adott otthont. A szervezésben, lebonyolításban együttműködtünk a Megyei Honismereti Egyesülettel, elnyerve a Megyei Közgyűlés és Karcag Város Önkormányzatának erkölcsi és anyagi támogatását is.

A VIII. Országos Kiadványszerkesztői Konferenciát szeptember 25-27-e között szerveztük meg a Somogy Megyei Honismereti Egyesülettel közösen, Zamárdiban. A rendezvényen a megyékből és Somogy megyéből mintegy 60 fő vett részt.

Feladataink között kiemelkedő helyet kap a diákokkal való kapcsolattartás, az őket mozgósító feladatok, rendezvények szervezése. 1997 szeptemberében a Nemzeti Múzeummal közösen vetélkedőt hirdettünk az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója megünneplésére *Márciusi Ifjak* címmel. A jelentkezett 886 háromfős csapatból feladatfüzet eredményes megoldásával jutottak tovább a megyei, onnan a területi, majd 1998. március 14-én az országos döntőre, amely a Nemzeti Múzeumban volt.

Meghirdetőként és szervezőként részt vettünk az Országos Levéltár és a Babits Kiadó által szervezett 48-as Internetes vetélkedő lebonyolításában. A feladatokat közzétettük a Honismeret-ben, a legeredményesebb csapatot pedig jutalomként meghívtuk a Honismereti Akadémiára. (Diákok és felnőttek vegyesen.)

A Békés Megyei Karácsony János Honismereti Egyesület harmadik alkalommal vállalta a házigazda szerepét az Országos Diák Honismereti Konferencia megrendezésében. A megyéket, illetve a helyi Tanítóképző Főiskolát képviselő diákok három napon át hallgattak előadásokat, illetve számoltak be megyéjük honismereti munkájáról.

A tagszervezetek által szervezett mintegy 80 honismereti tábor közül a programterv alapján 32 tábor szervezéséhez nyújtottunk anyagi támogatást 640 000 Ft összegben. A táborok résztvevői zömében általános iskolások voltak, akikkel alapozó, ismeretszerző foglalkozásokat végeztek a kiscsoportvezetők a hagyományok gyűjtésére, ápolására. A középiskolás táborokban gyűjtő-feldolgozó munkát végeztek a diákok szakmai kiscsoportokban. Sok tábornak voltak vendégei határon túli diákok.

A Cigány Hagyományokat Kutató Egyesülettel, amely tagszervezetünk, folytattuk a minden évre meghirdetett pályázatot. Az eredményhirdetésre, díjak átadására novemberben, konferencia keretében került sor. Szövetségünk különdíjként a Honismereti Akadémián való részvételt ajánlott föl.

Részt vettünk meghirdetőként és bírálóként a Néprajzi Múzeum néprajzi-nyelvjárásgyűjtő pályázatán, illetve pályadíjakat adtunk az eredményes pályázóknak.

Az Anyanyelvápolók Szövetségével közös levélben fordultunk a világ magyarságának olyan jeles személyiségeihez, akik felelősséget éreznek és felelősek a magyar nyelvért. Az írásban elküldött válaszokat, valamint a személyes beszélgetések rögzített anyagát a Honismeret-ben és az Édes Anyanyelvünk-ben közöltük, közöljük folyamatosan. (Éddig 20 fő válasza áll rendelkezésünkre.)

Szövetségünk folyóiratát, a *Honismeret*-et sikerült megtartani és megjeleníteni 6 számmal, 1500 példányban, 7 iv terjedelemben. A 960 előfizető mellett számonként 50-60 példányt árusítottak. A tiszteletpéldányok mellett a fennmaradó példányokat díjazásra használtuk fel.

Magyei Egyesületeink igen sokrétű munkát végeztek. A testületi üléseken túl megyei, helyi honismereti napokat szerveztek, közreműködtek konferenciák szervezésében. Az elmúlt évben több egyesület is ünnepelte 25, 30, 35 éves jubileumát. Szervezői, összefogói voltak a vetélkedőknek, a táborok szervezésének. Rendszeres, színes a honismereti körök munkája.

Budapest, 1999. január 20.

Bartha Éva
titkár

A Honismereti Szövetség 1998. évi pénzgazdálkodása

I. 1998. évi nyitóegyenleg OTP számlán			
	217 451		
házipénztár	15 157		
a szervezet vagyona összesen	232 608		
átütemezési kérelem miatt tartalékolva	80 000		312 608
II. Kiadások			
– megbízási díjak	218 300		218 300
– tiszteletdíjak (vetélkedő)	713 500		
– járulékai	194 000		
– Honismeret – nyomdaköltség	1 749 440		
– terjesztés (postaköltség)	385 525		
– szerzői díjak TB járuléka	131 391		3 173 856
– dologi, szolgáltatás			
– postaköltség	40 513		
– testületi ülések – élelem útiköltség	176 505		
– szállás (Zamárdi)	19 500		
– irodaszer, másolás	149 706		
– kulturális alap járulék	1 000		
– emlékérem készíttetése	129 950		
– kegyeleti költségek	4 100		
– pályázati díjak	5 200		
– OTP ügyintézés	20 291		700 770
– pályadíjak (helytört., anyany-i)	100 000		
– „Márciusi Ifjak” vetélk. (részö.)	1 004 952		
– Honismereti Akadémia (részö.)	914 921		
– megyék működési költségeihez	200 000		
– táborok szervezéséhez	640 000		2 859 873
<i>Összesen:</i>			6 952 799
III. Bevételek:			
Támogatásokból:			
– minisztériumok	2 400 000		
– parlamenti bizottság	1 000 000		
– Nemzeti Kulturális Alap	1 700 000		
– egyéb alapítványok	380 000		
– Jász-Nagykun-Szolnok M. Önk.	300 000		5 780 000
Saját források			
– felajánlott szerzői tiszt. díjak	134 063		
– egyéni támogatások	90 033		
– 1 %-os felajánlások	27 956		252 052
– Honism. Szöv. Alapítv.-ból áth.	200 000		
– kamat	42 251		
– előfizetési, egyéb	996 104		1 238 355
<i>Összesen:</i>			7 265 407

Honismereti Szövetség alapítvány 1998. évi pénzgazdálkodása

1998. évi nyitóegyenleg OTP számlán	4 485 871		
Bevétel: – kamat			505 584
– 1 %-os felajánlás			60 040
<i>Összesen:</i>			5 053 495

Kiadás: – Szövetség számlájára áthelyezés	200 000
– bankköltség	11 121
<i>Összesen:</i>	<hr/> 211 121

1998. december 31-i záróegyenleg: 4 482 374

Budapest, 1999. január

Könczei Rozália
gazdasági ügyintéző

Bartha Éva
titkár

Pályázati támogatások 1998

Szervezet, intézmény, alapítvány	cél	igényelt	kapott
József Attila Kult. és Szoc. Al.	folyóirat	1 000 000	100 000
Nemzeti Kulturális Alap	folyóirat	2 200 000	1 500 000
– " – 48-as tematikus	folyóirat	400 000	200 000
– " –	eszközv.	30 000	–
Parlamentari Társ. Bizottság	működés, rend.	3 270 000	1 000 000
Művelődési és Közokt. Min.	költségv.	2 150 000	800 000
– " – Közokt. főoszt.	Márc. Ifjak	120 000	120 000
– " – Közműv. főoszt.	Márc. Ifjak	80 000	80 000
Budapest Bank Budapestért	Márc. Ifjak	250 000	–
Magyar Millennium Emlékbizottság	OHA	800 000	400 000
– " – 48-as tematikus	folyóirat	800 000	
Magyarok Világszövetsége	pályadíj (határon túli)	60 000	60 000
Gyermek és Ifj. Koordinációs B.	diák hi.konf.	165 000	*80 000
Jász-Nagykun-Szolnok M. Önk.	OHA	500 000	300 000
Illyés Közalapítvány (határon túli)	OHA	120 000	40 000
Mocsáry Lajos Alapítv. (hat.túli)	OHA	120 000	100 000
<i>Összesen:</i>		<hr/> 12 065 000	<hr/> 4 780 000

Köszönet mindazoknak, akik tiszteletdíjokról való lemondással támogatták szövetségünket. Jelentősebb összeggel járultak továbbá a Honismereti Szövetség működéséhez: a *Minitours Utazási Iroda* (1088 Budapest, Vas u. 12. Tel.: 338-2841): 60 000 Ft+tárgyjutalmak; *Acsai István* (Bp.): 65 000 Ft; *Hágen János* (Bp.): 25 000 Ft.

* Az összeg felhasználásának átütemezését kértük 1999-re, válasz még nem érkezett.

Budapest, 1999. február 26.

Bartha Éva
titkár